

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ในการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนเทศบาลเมืองมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้นำเสนอ แนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้
 - 1.1 แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
ปรับปรุง พ.ศ. 2545
 - 1.2 ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
 - 1.3 การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 แหล่งเรียนรู้กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544
 - 2.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 2.3 ประเภทแหล่งเรียนรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
 - 3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
 - 3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
 - 3.3 การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไปใช้ในการเรียนการสอน
4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 - 4.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
 - 4.2 วงจรการวิจัยแบบขดลวดตามแนวคิดของเคมมิส และแม็กแท็ทเทอร์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการเรียนรู้

- 1.1 แนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

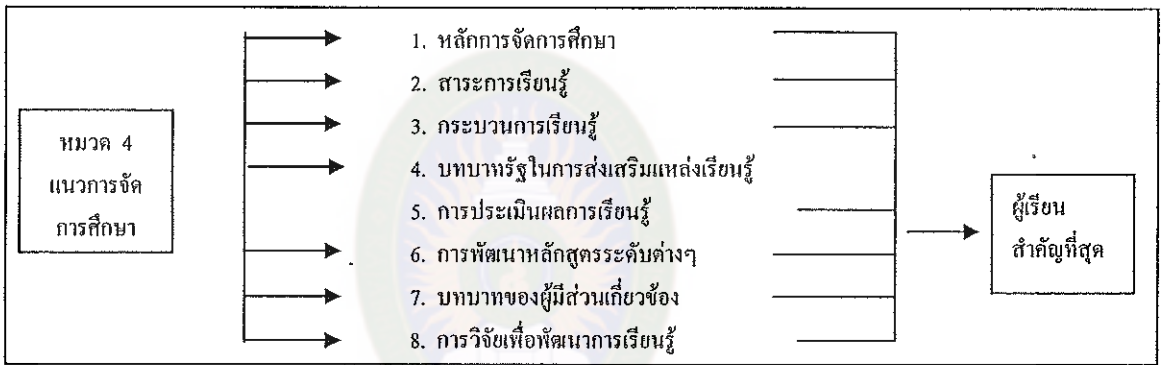
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 ปรับปรุง 2545 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นภาระสำคัญของชาติ มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด โดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา เป็นการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือเป็นหัวใจ

ของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

สาระสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้จะอยู่ในหมวด 4 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด และเป็นจุดปรับเปลี่ยนที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ มีสาระสำคัญ ดังนี้

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

สารของหมวดนี้ครอบคลุมหลัก สาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทางการมีส่วนร่วมสรรค์สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้เริ่มตั้งแต่มาตรา 22 ถึงมาตรา 30 สาระสำคัญ 8 เรื่องใหม่ๆ คือ

ภาพที่ 1 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถรู้และพัฒนา ตนได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องมุ่งเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา

- 4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
- 5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไปนี

- 1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

- 2) ฝึกอบรม กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

- 3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

- 4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

- 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษา

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญญาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตาม มาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความ เหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้าน ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และวรรค สองแล้วยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพขั้นสูงและการค้นคว้า วิจัย เพื่อ พัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิ ปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ให้ทิศทางการปฏิรูปการ เรียนรู้ที่ชัดเจนแม้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ของชาติเป็นงานที่ยากแต่เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ที่มุ่ง สัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ ทุกส่วนของสังคมไม่ว่า ฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปครั้งนี้ โดยมุ่งหวังที่จะได้เป็น คนไทยที่พึงประสงค์ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

1.2 ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ กระบวนการที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่เป็นกระบวนการเรียนที่มีความสุข บูรณาการ เนื้อหาสาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและ ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันท่วงที เน้นการคิดและการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่าง กว้างขวาง เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ เป็น

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียนครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ค้ำจาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต มีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้านหรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา ภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพและทำประโยชน์ให้เกิดแก่คน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ปลอดภัยจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

1.3 การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.3.1 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นสาระที่มีการสอนกันมาในสถาบันผลิตครูประจำการมาโดยตลอด แต่ครูและสถานศึกษารวมทั้งสถาบันผลิตครูส่วนใหญ่ยังไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง (กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. 2544 : 3) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการเตรียมการรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในด้านเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งนี้ให้ความสำคัญสูงสุดในกระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มศักยภาพ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและรู้จักแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งได้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ไว้ในมาตรา 24 โดยให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ . 2543 : 136)

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดย คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำ เป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

1.3.2 ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กรมสามัญศึกษา (2542ก : ปกหลัง) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง วิธีการสำคัญที่สามารถสร้างและพัฒนา“ผู้เรียน” ให้เกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของตนเอง และได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

วันเพ็ญ จันทร์เจริญ (2542 : 129) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีการหรือเทคนิคการสอนใด ๆ ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยครูเป็นผู้วางแผน เตรียมการ ในเรื่องเนื้อหาที่จะเรียน กิจกรรมการเรียน สื่อการเรียน และการวัดผล ประเมินผลการเรียน รวมทั้งช่วยเหลือ ดูแล แนะนำ อำนวยความสะดวกต่างๆ ในระหว่างจัดประสบการณ์การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจะส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่เรียน จดจำ ได้นาน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างแท้จริง

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542 : 11) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลแวดล้อม การฝึกทักษะกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานที่สำคัญ การสรุปความรู้ด้วยตนเอง และการได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

สมพงษ์ สิงหะพล (2543 : 15) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง ผู้สอนอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองอย่างกระตือรือร้น ความหมายนี้บ่งบอกถึงบทบาทและ

หน้าที่ของผู้สอนและผู้เรียน บ่งบอกถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการเรียนรู้แบบเดิม

สนอง อินตะกร (2544 : 2) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า ประดิษฐ์คิดค้น ฝึกปฏิบัติ และทำ กิจกรรมการเรียนรู้จนสามารถสร้างหรือสรุปข้อความรู้ด้วยตนเอง และสามารถนำ ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ หรือกล่าวสั้น ๆ ว่าเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคุมกับผลงานจากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น ทำ เป็น แก้ปัญหาได้โดยการพัฒนาความรู้ ความสามารถให้เกิดขึ้นเต็มตามศักยภาพด้วยตนเองเป็นสำคัญ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง มีความสุขกับการเล่าเรียน เน้นกระบวนการกลุ่ม สามารถค้นพบความรู้ต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการใช้วิธีการต่าง ๆ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เรียนในเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตและบริบทของตน โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้ชี้แนะและคอยอำนวยความสะดวก เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

1.3.3 หลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างได้ผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรยึดหลักดังต่อไปนี้ (วัฒนาพร ระวังทุกข์. 2542 : 7)

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้สึกรักนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสามารถใช้การเรียนรู้ให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำ ได้ดี
4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่างๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
6. การเรียนรู้ที่ดีจะทำให้ผู้เรียนสามารถประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเองได้ สามารถที่จะตัดสินใจและค้นพบความต้องการของตนเองได้ (Glasgow. 1997 : 35) นอกจากนี้แล้วสถาบันแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ได้จัดประชุมปฏิบัติการครูต้นแบบ 2542 เมื่อวันที่ 6-8 ตุลาคม 2542 ที่โรงแรมสุดา พาเลซ จังหวัด กรุงเทพมหานคร เพื่อระดมความคิดเห็นของครูต้นแบบปี 2541 และ ปี 2542 จำนวน 125 คน มีสาระสำคัญสำหรับผู้บริหาร โรงเรียนและครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่น่าสนใจ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 1/12)

1. เน้นกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ รู้จักตนเอง รู้จักการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รู้จักฟังพาทักษะกัน รู้วิธีศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และศึกษาหาความรู้ร่วมกับผู้อื่น รู้จักประเมินตนเองและยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่น

2. เน้นการปฏิบัติจริงทุกชั้นตอน เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการจัดกิจกรรมตามความสนใจ ให้อาจารย์วางแผนการเรียนร่วมกัน ให้ได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด เพื่อค้นหาคำตอบและสรุปความรู้ด้วยตนเอง เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้แต่ละคนพัฒนาตามศักยภาพของตน ฝึกให้ผู้เรียนเป็นทั้งผู้นำ และผู้ตามที่ดี และเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชีวิตจริง

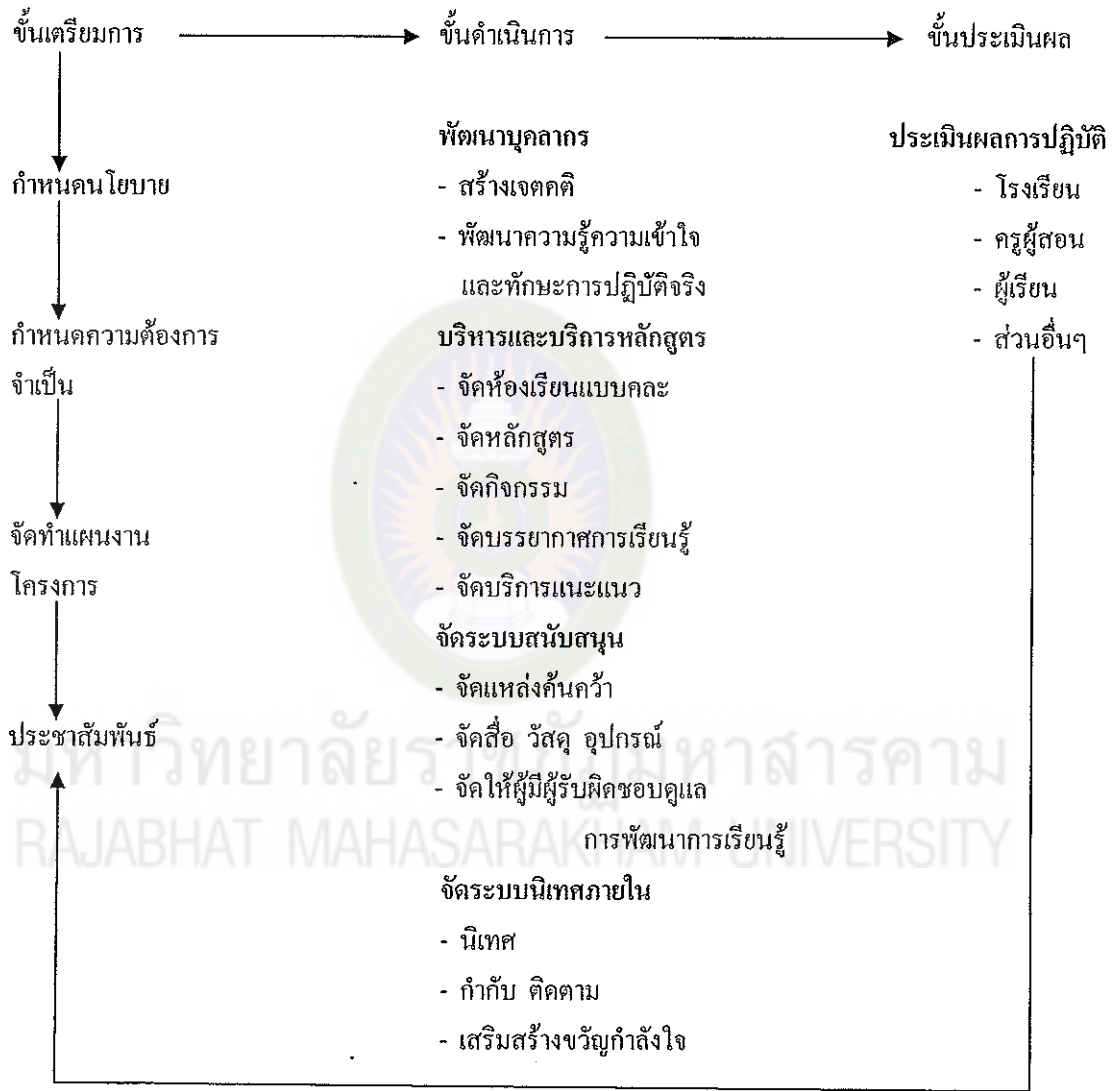
3. จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริงของผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ใกล้ตัวจนถึงสังคม โลก เช่น สภาพปัญหาในชุมชน การประกอบอาชีพในชุมชน ฯลฯ และประเมินผลตามสภาพจริง โดยเน้นความสำเร็จของผู้เรียน พิจารณาตัวบ่งชี้พฤติกรรมคุณลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ร่องรอยการแสวงหาความรู้ของผู้เรียน ชิ้นงานองค์ความรู้ที่ผู้เรียนนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้สอนต้องปรับตัวบ่งชี้เหล่านี้ให้สอดคล้องกับแบบประเมินของหลักสูตรด้วย

4. ให้ผู้เรียนทำ โครงการนำ เสนอแนวคิดและขั้นตอนการดำเนินงานพร้อมทั้งให้ได้ปฏิบัติจริง เพื่อสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

5. การจัดกิจกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รู้ คิดเป็น ทำ เป็น แก้ปัญหา เป็นรู้จักแยกแยะ เชื่อมโยงเป็นระบบ กล้าแสดงออก ใช้หลักเหตุและผลในการรับฟังความคิดเห็น และประเมินผลร่วมกัน เพื่อการพัฒนาและปรับปรุง เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยครูจะต้องคอยส่งเสริม จัดสภาพแวดล้อมและอำนวยความสะดวกให้เกิดสิ่งเหล่านี้บนความเชื่อพื้นฐานว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถในทางที่ถูก อีกทั้งครูต้องยอมรับการกระทำ นั้น ๆ ยกย่องและให้กำลังใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนใฝ่รู้มีนิสัยชอบปฏิบัติและสร้างสรรค์ผลงานอย่างมีความสุข

1.3.4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของกรมสามัญศึกษาในส่วนของกรมสามัญศึกษาได้ให้ความสำคัญในด้านการบริหารจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะทั้งโรงเรียนสรุปเป็นแผนภาพดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 34)

ภาพที่ 2 แนวดำเนินการของโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 34.

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด หรือการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่มีรูปแบบหนึ่งที่มีความสนใจและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ คือ โมเดล ชิปปา (CIPPA Model) ของรองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แจมมณี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. 2544 : 7-8)

C มาจากคำ ว่า Construct ซึ่งหมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิดของ

Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเองการที่ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียน มีส่วนร่วมทางสติปัญญา

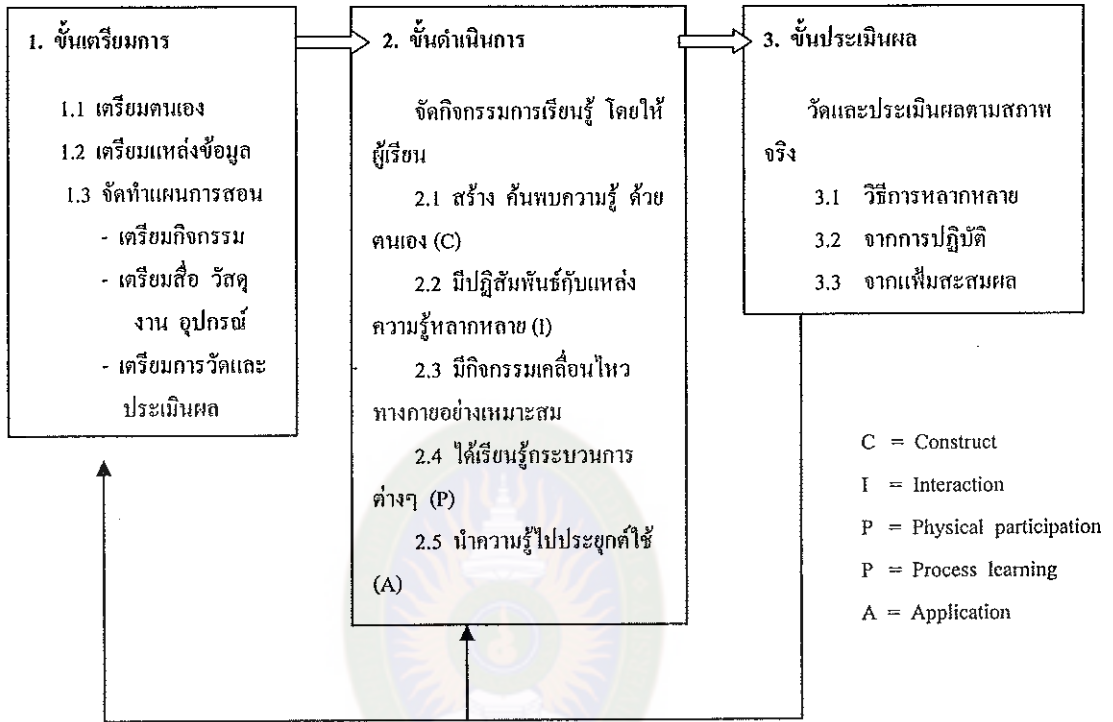
I มาจากคำ ว่า Interaction ซึ่งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

P มาจากคำ ว่า Physical participation ซึ่งหมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย โดยการทำ กิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย

P มาจากคำ ว่า Process learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำ เป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

A มาจากคำ ว่า Application หมายถึง การนำ ความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีแต่เพียงการสอนเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาดกิจกรรมการนำ ความรู้ไปประยุกต์ใช้ จะทำให้ผู้เรียนขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำ ความรู้ไปประยุกต์ใช้นี้ เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้าน ขึ้นอยู่กับลักษณะของสาระและกิจกรรมที่จัดแนวความคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดนี้ เพื่อให้ครูซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญที่สุดในการนำ แนวคิดไปจัดการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้สำเร็จจริง กรมสามัญศึกษาได้เสนอแนะแนวการดำเนินงานของครูผู้สอนไว้ด้วย โดยยึดหลักและประยุกต์รูปแบบ CIPPA Model ของ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา ขัมมณี ดังแผนภาพดังนี้ (สำ นักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 : 35)

ภาพที่ 3 แนวดำเนินกรของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 35.

1.3.5 ข้อดีของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ฤทธิกุล (2542 : 44) ได้กล่าวถึงข้อดีของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไว้ดังนี้

1. ผู้เรียนมี โอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเพราะผู้เรียนแต่ละคนต่างก็มีความคิด ความเห็น ประสบการณ์ และความชำนาญด้านต่าง ๆ คิดค้นมาด้วยกันทุกคน อาจจะมากน้อยต่างกัน การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสร่วมแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันจะเป็นสิ่งสำคัญต่อตัวเขามาก

2. ผู้เรียนมีโอกาได้ใช้ประสบการณ์ที่เรียนมามาก่อนแล้ว เพราะการเรียนการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้นกิจกรรมที่จัดในลักษณะปลายเปิด จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการเติมรายละเอียดลงไป ดังนั้นกรอบแนวคิดอันเดียวกัน อาจจะมีรายละเอียดกันหลายวิธี ซึ่งผู้ที่คิดอยู่ต่างกลุ่มกัน ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น ได้อีก

3. ผู้เรียนให้ความสนใจบทเรียนมากขึ้น เพราะผู้เรียนจะต้องปฏิบัติกิจกรรมที่ครูมอบหมายและสนใจอยากจะทำตนจะต้องทำ อะไรบ้าง เพราะไม่รู้ตัวล่วงหน้ามาก่อน

4. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนในกลุ่ม เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีพื้นฐานทางด้านเนื้อหาวิชาหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นในขณะที่ร่วมทำ กิจกรรมด้วยกันผู้เรียนแต่ละคนจะต้องเข้าใจและตั้งใจฟังว่าเพื่อนพูดอะไร ผู้เรียนสามารถช่วยสอนหรือแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ในการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนสามารถดึงเอาความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รวมกันได้

5. ผู้เรียนมีความสามัคคีกันในกลุ่มเพราะในการทำงาน งานรวมกลุ่มกันนี้ผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำ ไม่ใช่แข่งกัน

6. การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจะทำให้บรรลุถึงความต้องการที่อยากจะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต สามารถนำ ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ เป็นการท้าทาย และปรับใช้แก้ปัญหาที่อาจจะเผชิญในอนาคต (Glasgow, 1997 : 35) สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นต้องยึดหลักการที่ว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและตามศักยภาพของผู้เรียน และที่สำคัญการเรียนการสอนนั้นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต เหมาะสมกับความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน โดยนักเรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงซึ่งย่อมส่งผลให้สามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.1 แหล่งเรียนรู้กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กล่าวถึงเรื่องแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า (กรมวิชาการ, 2544) กระทรวงศึกษาธิการจำเป็นต้องสนับสนุนส่งเสริมด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาให้ครอบคลุมหลักสูตรและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นสากลและได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสื่อการสอนไว้ว่า การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ รวมทั้งจากเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่อยู่ในโรงเรียน ชุมชนและแหล่งอื่นๆ เพื่อให้การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควรดำเนินการดังนี้

1. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษา และในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ และพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

2. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่นๆ

3. จัดให้มีการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ เป็นระยะเพื่อให้ผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สามารถจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มสาระทั้ง 8 กลุ่ม กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้มีการกล่าวถึงความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ในเอกสารหลักสูตรกลุ่มสาระทุกกลุ่ม

จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยให้ตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรม พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทาง วิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่สังคม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ให้ทิศทางในการ ปฏิรูปการเรียนรู้ที่ชัดเจน แม้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ของชาติเป็นงานที่ยาก แต่เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ ที่มุ่งสัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้ทุกส่วนของสังคมไม่ว่าฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปครั้งนี้ โดยมุ่งหวังที่จะได้เห็นคนไทยที่พึงประสงค์ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

2.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้

ได้มีผู้ศึกษาและให้แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้

มีนักวิชาการและนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่า “แหล่งเรียนรู้” ไว้ อย่างหลากหลาย ดังนี้ กู๊ด (Good 1973: 114) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่าหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการ

สอนได้ เช่น พิพิธภัณฑน์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วย

นิโคล มาร์ค (Mark 1971: 341-347) ได้ให้ความเห็นว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับโรงเรียนประกอบด้วยประชาชน สถานที่ต่าง ๆ และกิจกรรมทั้งหลายที่นำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี และทรัพยากรท้องถิ่นอาจจะเรียกว่าแหล่งวิทยาการในท้องถิ่นแหล่งวิทยาการในชุมชน ซึ่งตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า community resources หรือ local Resources

นิพนธ์ สุขปริดี (2521: 12) กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ว่า หมายถึง พิพิธภัณฑน์สถานที่ราชการ โบราณสถาน โรงภาพยนตร์ สวนสัตว์ โรงงาน สวนครัว แม่น้ำ ลำธาร และบุคคลที่โรงเรียนอาจเชิญมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรที่นักเรียนและครูออกไปสัมภาษณ์เยี่ยมเยียนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น บุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวสวน ชาวนา พ่อค้าหรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ

นฤมล ดันขสุรเศรษฐ์ (2533: 24) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัวคนในชุมชนและเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้ได้

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2541: 8) ได้สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนว่าหมายถึง บุคลากร บริเวณ สถานที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญที่โรงเรียนหรือหน่วยงานจัดให้เกิดการเรียนรู้

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541: 104) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รวมตัวเอง เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้วจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจความเท่าทัน ความเป็นไปต่าง ๆ และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวช่วยให้ทันโลกทันเหตุการณ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

กรมสามัญศึกษา (2544: 4) ได้ให้ความเห็นว่า แหล่งเรียนรู้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนสามารถเป็นผู้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ หรืออาจกล่าวได้ว่าแหล่งเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ยอมรับความเป็นจริงแห่งตน (self - actualization)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 3) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกับการประเมินผลในชั้นเรียนหรือห้องเรียนนั้น ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน โดยมี

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2544: 6) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2533 : 21) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง การจัดรวบรวมทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ในรูปแบบ ของข้อมูลความรู้ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์คิดค้น หรือ มรดกทางสติปัญญา เพื่อการเผยแพร่ โดยการจัดแหล่งข้อมูล จัดสถานที่ หรือจัดแสดง เพื่อการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน เช่น ห้องสมุด หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สถาบัน วิทยบริการ ศูนย์การเรียนรู้ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสาธารณะ อุทยานการศึกษา อุทยานวิทยาศาสตร์ สถาบันปฏิบัติการ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ

จริยา เนียมเฉลย (2537 : 2) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ เป็นการกำหนด วิธีการที่ครูใช้ด้านบุคลากร ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาประสบการณ์ที่ผู้เรียนจะต้องเรียน รวมทั้งความสะดวกต่อการใช้วัสดุอุปกรณ์เทคโนโลยีทางการศึกษาด้วย

กฤษณา ศรีเกียรติ (2545 : 5) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึงสถานที่ที่ ดำเนินกิจกรรมตามปกติของสถานที่เหล่านั้น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะดำเนิน กิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งพอจะแบ่ง แหล่งทรัพยากรการเรียนออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ด้านวัสดุ (Materials)
2. ด้านเครื่องมือ (Devices)
3. ด้านเทคนิค (Techniques)
4. ด้านการติดตั้งหรืออาคารสถานที่ (Setting)
5. ด้านเนื้อหาวิชา (Content)
6. ด้านบุคคล (People)

แหล่งเรียนรู้เป็นตัวสนับสนุนเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ข้อมอำนวยความสะดวกให้แก่การเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ในการเรียนรู้ที่มี ประสิทธิภาพ (พันทิพา ดิงศภัทรีย์. 2534 : 11) ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้านดังนี้

1. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านวัสดุ วัสดุหรือซอฟต์แวร์ ได้แก่สื่อประเภท สั้นเปลือกทั้งหลายที่จะเกี่ยวพันให้การเรียนการสอนหรือกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนการจัด นิทรรศการความรู้ต่างๆ ในระบบการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ไซยศ เรื่องสุวรรณ (2533 : 22)

1.1 วัสดุที่บันทึกการหรือโปรแกรมเนื้อหาการเรียนไว้แล้ว หมายถึงวัสดุที่มีรายการหรือเนื้อหาสาระพร้อมที่จะนำไปใช้ได้เลย ซึ่งเรารู้จักกันดีในลักษณะของ วัสดุที่เป็นสื่อการเรียนการสอนทั้งหลาย ประกอบด้วย วัสดุบันทึกเสียง วัสดุบันทึกเสียงและภาพ วัสดุฉาย วัสดุ กราฟฟิก รูปภาพสิ่งพิมพ์ วัสดุสามมิติ วัสดุสำหรับคอมพิวเตอร์

1.2 อุปกรณ์ประกอบ หมายถึง วัสดุ ที่ยังไม่ได้บันทึกการหรือโปรแกรมต่างๆ ทางการศึกษาและการสอน เช่น เทปบันทึกเสียง เทป โทรทัศน์ ฟิล์ม กระดาษอัดรูปสี และอื่นๆ

2. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเครื่องมือ เครื่องมือเป็นทรัพยากรทางการ เรียนรู้ เพื่อช่วยในการผลิตหรือใช้ร่วมกับทรัพยากรอื่น ส่วนมากเป็นเครื่องมือด้าน โสตทัศนูปกรณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ (กิดานันท์ มลิทอง. 2531 : 80)

3. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเทคนิค เทคนิคเป็นวิธีการเฉพาะที่ใช้ใน กระบวนการเรียนการสอน เทคนิคอาจจะสอดแทรกไว้ในรูปแบบของสื่อ วัสดุ โดยตรง หรืออาจใช้ ร่วมกับการใช้สื่อวัสดุในการเรียนการสอนก็ได้ เช่น การสาธิตการจัดห้องเรียนแบบเปิด การใช้ บทเรียนโปรแกรม เป็นต้น

เทคนิคที่ผ่านการทดสอบเป็นที่รู้จักกันว่าจำเป็นและมีผลดีต่อการเรียน การสอนมีดังนี้ ไซยศ เรื่องสุวรรณ (2533 : 23)

3.1 เทคนิคทั่วไป ได้แก่การสาธิต การสังเกต การอภิปราย มาตรฐานการ การบรรยาย การฝึกปฏิบัติ การแก้ปัญหา การสอนโปรแกรม การสอนแบบโครงการ การจัดสถานการณ์จำลองและเกม เป็นต้น

3.2 เทคนิคการใช้ทรัพยากร ได้แก่การจัดห้องเรียนแบบต่างๆ การจัดการศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น

3.3 เทคนิคการเครื่องมือและวัสดุ ได้แก่ การนำเครื่องมือวัสดุ เข้ามาใช้ในการศึกษาและการเรียนการสอน เช่น การใช้วิทยุ โทรทัศน์ บทเรียนตนเอง เครื่องฉาย และเครื่องเสียง เป็นต้น

4. เทคนิคการใช้บุคคล ได้แก่ การสอนเป็นคณะ การสัมมนา กลุ่ม สัมพันธ์ และการสอนเป็นรายบุคคล เป็นต้น

5. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านการติดตั้งหรืออาคารสถานที่ อาคารสถานที่ที่ ใช้ในการเรียนการสอนควรอำนวยความสะดวกสบาย ให้แก่ผู้เรียนตามสมควร ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

ขนาดห้องเรียน โต๊ะ ม้านั่ง ศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้ ห้องปฏิบัติการ ห้องฉาย ห้องมือ ห้องเสียง ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ

6. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเนื้อหา ได้แก่ เรื่องหรือสาระที่จัดไว้ใน โปรแกรมการเรียนการสอน หรือ โครงสร้างของหลักสูตรการจัดโปรแกรมและลำดับเนื้อหาวิชา โรงเรียนควรจัดให้เหมาะสมบนหลักการของความรู้ จิตวิทยา และการออกแบบสาร (ไชยยศ เรื่อง สุวรรณ. 2533 : 23)

7. การจัดแหล่งเรียนรู้ด้านบุคคล ในกระบวนการเรียนการสอนนั้น บุคคล มิได้หมายถึงเฉพาะเพียงผู้สอนหรือผู้เรียนเท่านั้น แต่จะหมายถึงรวมถึงบุคคลที่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย (กิดานันท์ มลิทอง. 2531 : 67)

ดังนั้นสรุปว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนอกหลักสูตร และกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ซึ่ง นักเรียนจะได้รับประโยชน์ทั้งความรู้ความเพลิดเพลิน

2.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

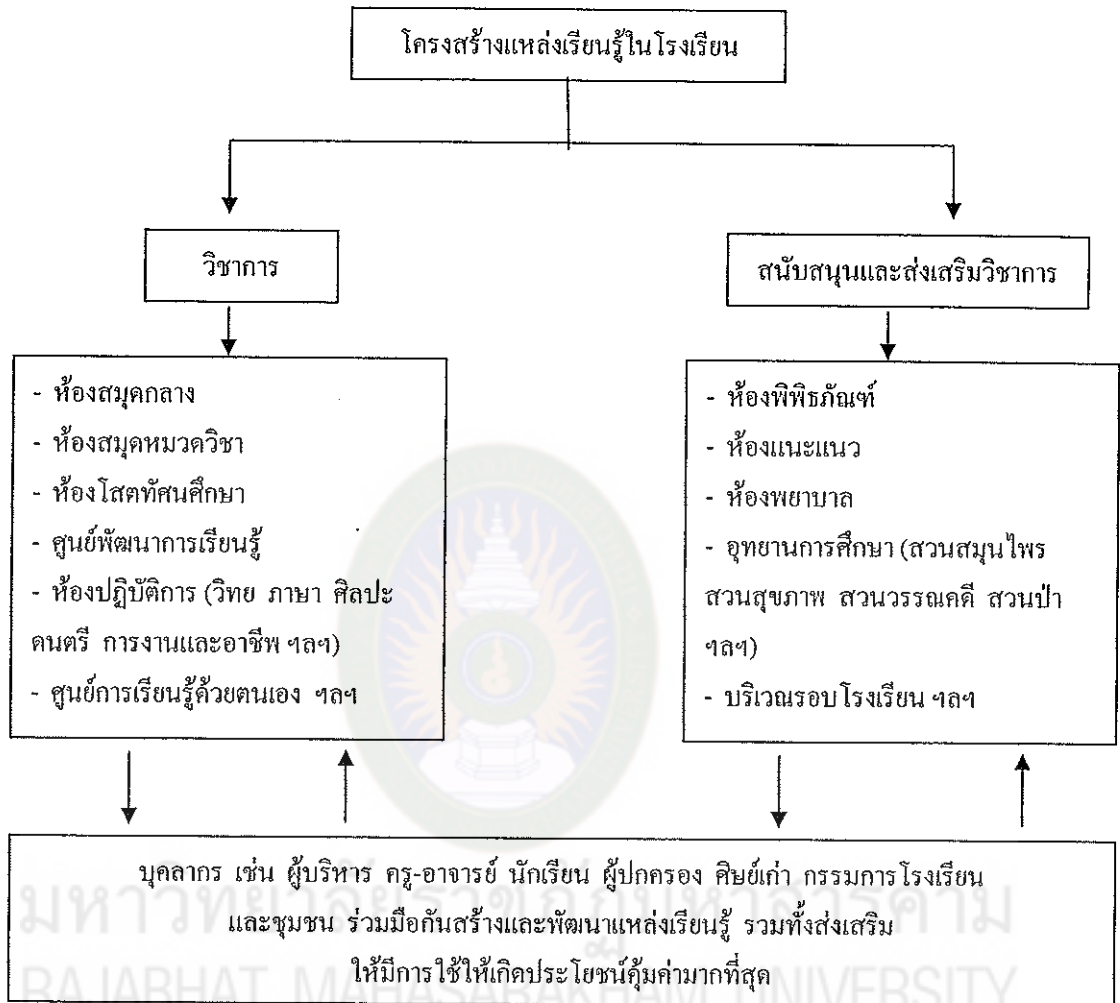
1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นแหล่งที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายใน โรงเรียนในการจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับศักยภาพของโรงเรียนแต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผล เมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องปฏิบัติการ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอนวิชาต่างๆ ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเองแหล่งธรรมชาติในโรงเรียนสวนต่างๆ ในโรงเรียน ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต เป็นแหล่งที่มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนและในวิถีชีวิตชุมชน ในการจัดให้นักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ ต้องมีการประสานความร่วมมือและมีเป้าหมายในการใช้บริการที่ชัดเจน ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานี่ราชการแหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม องค์กรภาครัฐและเอกชน หอสมุดและห้องปฏิบัติการในสถานศึกษา ระดับสูงขึ้นไป ฯลฯ

โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

โครงสร้างของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ด้านวิชาการ
2. ด้านสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ

ภาพที่ 4 โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน (ปริษา มาละวรรณโน, 2545)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Community Resources) มีชื่อแตกต่างกัน เช่น แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน หรือแหล่งทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

Nichols (1971) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งวิชาการในชุมชนหรือ แหล่งทรัพยากรในชุมชน ซึ่งแหล่งชุมชนนี้จะประกอบด้วยบุคลากรในชุมชน สถานที่ วัสดุในชุมชน ซึ่งจะนำมาจัดในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุด

กาลินี เยี่ยมพงศ์สานต์ (2531 : 15) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งที่จะค้นคว้านำความรู้และประสบการณ์ แนวคิด ค่านิยม ข้อสรุป ฯลฯ จากแหล่งนั้นๆ มาเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน

สมหญิง กลั่นศิริ (2525 : 19) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งเรียนรู้ที่มีในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญการศึกษาอยู่ในขอบเขตความสามารถที่ทางโรงเรียนจะใช้ประโยชน์ประกอบการเรียน

ชม ภูมิภาค (2526 : 54) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สภาพทางภูมิศาสตร์และสภาพทางสังคมของชุมชน รวมทั้งแหล่งวิทยากรประเภทบุคคล หรืออาจหมายถึง แหล่งวิทยาการที่ชุมชนอันสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ และชุมชนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย

พวงรัตน์ วิทย์ตมาภรณ์ (2535 : 21) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากรและวัสดุในชุมชนซึ่งครูและนักเรียนได้มาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โรงงานอุตสาหกรรม แม่น้ำ ภูเขา กลุ่มคน องค์กร และสถาบันต่างๆ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ได้แก่ สไลด์ ฟิล์ม สติป เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

วาสนา ชาวหา (2525 : 20) ได้แบ่งประเภทแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ดังนี้ แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่งและสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง

แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจจะเป็นสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โรงงาน โรงเรียน สวนสัตว์ ฯลฯ

แหล่งวิชาที่เป็น วัสดุ อุปกรณ์ หรือ สิ่งมีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน แล้วทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายขึ้น

แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีหรือประเพณีต่างๆ ในชุมชน แหล่งวิชาดังกล่าว ถ้าจะจำแนกตามลักษณะความเป็นอยู่ได้ 3 ชนิด ดังนี้

แหล่งวิชาภายในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียน เช่น ต้นไม้ แมลง บุคคลภายในโรงเรียน เป็นต้น

แหล่งวิชาภายในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ซึ่งไม่ห่างไกลจากโรงเรียนมากนัก ใช้เวลาเดินทางกลับไม่เกิน 1 วัน ไม่ต้องค้างคืน ผู้บังคับบัญชาในสถานศึกษาอนุญาตได้ เป็นวิธีใช้กันมากไม่สิ้นเปลือง และไม่ต้องมีระเบียบในการขออนุญาตต่อกรมกอง

แหล่งวิชาการภายนอกชุมชน หมายถึง สถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป การเดินทางอาจต้องใช้เวลาเกินกว่า 1 วัน นั่นคือต้องพักแรมหรือค้างคืน

สำหรับ (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ : 2531) ได้กล่าวไว้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีหลายประเภท ที่สำคัญได้แก่

1. แหล่งวิชาการทางด้านเอกสาร หรือสิ่งพิมพ์ เช่น แบบเรียน ตำรา หนังสืออ้างอิง ประเภทพจนานุกรม สารานุกรม ชีวประวัติ ฯลฯ แหล่งวิชาการประเภทนี้ต้องการทักษะการอ่านที่ถูกต้อง จึงจะทำให้ผู้อ่านรู้จักจับความ แยกแยะ จับประเด็น ประเมินความถูกต้อง ตลอดจนรู้จักค้นคว้าหาข้อมูลในการอ่านให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

2. แหล่งวิชาการชุมชน และข่าวสารประจำวัน ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะแหล่งวิชาการชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุกอย่างในชุมชน ที่นำมาใช้เป็นตัวอย่างให้เกิดแนวคิด ข้อสรุปค่านิยมแก่นักเรียน แหล่งวิชาการประเภทนี้รวมไปถึงสถานการณ์ในชุมชนทุกรูปแบบ ซึ่งนักเรียนสามารถนำมาศึกษาเป็นการฝึกฝนสติปัญญา ความคิด หรือฝึกทักษะทางสังคมด้านต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ทุกอย่างที่จะช่วยให้เขาสามารถแสดงความรู้สึกรักใคร่ของคนที่ออกมาได้

ลัดดา สุขปรีดี (2522 : 40) ได้จำแนก แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ได้ดังนี้

1. แหล่งวิชาภายในโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงาน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ ต้นไม้ใบหญ้า แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครู นักเรียน คนงาน การโรง เป็นต้น

2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้า ข้าราชการ ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ภิกษุสงฆ์ บุรุษไปรษณีย์ เป็นต้น

3. แหล่งวิชาการในชุมชนและนอกชุมชน ที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปุชนีย์สถาน วัตถุโบราณ สถานที่ราชการ สถาบันศาสนา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีชุมชน ได้แก่ ผลงานทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ บุคคลที่มีความสามารถในเรื่องต่างๆ สถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นและสถานที่ที่เกิดเองตามธรรมชาติ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร กิจกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

3.3 การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไปใช้ในการเรียนการสอน

ได้มีนักการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษา ได้กล่าวถึงแนวทางการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (2538) และวิโรจน์ สารัตนะ (2541) (สุคใจ อ่อนฤชา. 2545 : 19 ; อ้างอิงมาจาก กรมวิชาการ (2538) และวิโรจน์ สารัตนะ ได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน ดังนี้

1. ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากคำสั่งและการสอบถามชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนคนรอบข้างที่ผู้เรียน หรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนมากำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน
2. ครูจะต้องศึกษา ศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ครูควรรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้และศึกษาวิธีการต่างๆ จากการไปเยี่ยมโรงเรียนอื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนและพัฒนาโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น
4. ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครูควรตั้งศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นวิทยากร ระดมบุคลากร คณะบุคคลที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่จะทำได้
5. ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลายไม่ยึดแต่หนังสือเรียนเท่านั้น

กรมวิชาการ (สุคใจ อ่อนฤชา. 2545 : 21 ; อ้างอิงมาจาก กรมวิชาการ. 2539) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การเรียนการสอนควรเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีส่วนของคุณธรรม จริยธรรม สอดแทรกอยู่ด้วย และเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ผู้เรียนและสังคมอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. กระบวนการเรียนการสอน เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น เน้นการศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจวิธีคิดและแนวความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้คิดอย่างเป็นอิสระ คิดหลายด้านหลายมุม และสรุปเป็นความรู้และประสบการณ์ที่จะใช้ในการดำรงชีวิต
3. การจัดการเรียนการสอน อาจจะให้ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยนำความรู้และประสบการณ์ของปราชญ์ท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรืออาจให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทนครูผู้สอน และทำหน้าที่ประเมินผลด้วยส่วนสถานที่เรียนอาจจะเป็น โรงเรียนหรือให้นักเรียนไปเรียนที่บ้านของปราชญ์ท้องถิ่น

จากแนวคิดและหลักการการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ที่นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอไปแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ งานและกิจกรรมให้ไปทำที่บ้านครูและปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ติดตามและประเมินผล
2. ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ครูและนักเรียนไปศึกษาความรู้ในชุมชน

3. โรงเรียนและชุมชนเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้เข้าด้วยกัน

รัตนะ บัวสนธิ (สุดใจ อ่อนฤชา. 2545 : 17 ; อ้างอิงมาจาก รัตนะ บัวสนธิ. 2539) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียน โดยมีครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่นอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องของเวลาและความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

4.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการได้รับการสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาไทยในปัจจุบัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 30 กล่าวว่า “ให้สถานศึกษา สนับสนุน ส่งเสริมการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยใช้กระบวนการวิจัย” โดยข้อของ มาตรา 30 นั้นไม่ได้จำกัด การวิจัยการปฏิบัติการเฉพาะการวิจัยในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียวแต่ รวมถึงการวิจัยเพื่อปรับปรุงพัฒนางานทุกระบบที่ปฏิบัติในโรงเรียน (Whole School) หลักการสำคัญที่สุดของวิจัยปฏิบัติการ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และความร่วมมือ (Collaboration) ผู้ปฏิบัติงานมีความตระหนักในปัญหาการปฏิบัติงานและร่วมกันแก้ปัญหา

4.4.1 ความหมายและมโนทัศน์ของการวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการในความหมาย หรือมโนทัศน์ของกลุ่มนักวิจัยของ สังคมศาสตร์ มีนักวิจัยทางสังคมศาสตร์หลายท่านได้กล่าวถึง มโนทัศน์ของการวิจัยการปฏิบัติการ เช่น Kurt Lewin, Denzin and Lincoln และ Stringer ซึ่งพอสรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการเป็นการ วิจัยแบบมีส่วนร่วมที่มีเป้าหมายที่ต้องการให้การปฏิบัติในสังคมนั้น การวางแผนหรือการบริหาร

จัดการเป็นไปอย่างดีที่สุดผู้วิจัยและผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมกันตลอดกระบวนการเพื่อแก้ไขข้อวิฤติการณ์ที่กลุ่มหรือองค์กรกำลังเผชิญอยู่ (ประวิต เอราวรณ. 2545 : 4)

การวิจัยปฏิบัติการในความหมาย หรือมโนทัศน์ของนักวิจัยด้านการศึกษา นักวิจัยอีกจำนวนหนึ่งได้แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการไปใช้กับงานด้านการศึกษา เช่น Corey, Elliott, Marsh and Stafford, Ebbutt, Carr and Kemmis และ McKernan ได้ให้ความหมายของวิจัยปฏิบัติการพอสรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติเป็นกระบวนการเชิงระบบที่ผู้ปฏิบัติงานดำเนินการเพื่อพัฒนา ปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยศึกษาค้นคว้าร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติหรือวิธีการแก้ไขปรับปรุงที่ทำให้เกิดการพัฒนางาน

ประวิต เอราวรณ (2545 : 6) ได้สรุปมโนทัศน์พื้นฐาน ที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ ได้ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการเป็นการเชื่อมโยง 2 เรื่อง เข้าด้วยกันคือ แนวคิด (Ideal) สู่การปฏิบัติ (Practical)
2. ผู้ปฏิบัติงานคือ นักวิจัย (Practitioners as a Researcher) เป้าหมายคือเพื่อแก้ปัญหา และเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานแบบมืออาชีพ (To Improve Professional Practice)
3. หัวใจสำคัญ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และความร่วมมือกัน (Collaboration)
4. การมีส่วนร่วม (Participation) ในการวิจัยปฏิบัติการ คือ การร่วมกันตระหนักในปัญหา (Aware Ness) การวางแผน (Planning) การตัดสินใจ (Decision Making) การลงมือปฏิบัติ (Practice) การส่องสะท้อนตัวเอง (Ref lection) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging)
5. เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าแบบวิวัฒน์ (Evolving) ที่ค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นลำดับจากจุดเล็กๆ (Small Scale) ของคนกลุ่มหนึ่งในประเด็นปัญหาที่ไม่ใหญ่โตซับซ้อนเกินไป
6. จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการคือ ผู้ปฏิบัติงานในฐานะนักวิจัยเมื่อได้ทำวิจัยแล้วผลวิจัยจะตอบสนองความต้องการของตนเองทำให้อยากศึกษาค้นคว้าและปรับปรุงพัฒนางานต่อไป

4.2 วงจรการวิจัยแบบขดลวดตามแนวคิดของเคมมิส และแม็กแท็กการ์ท

Kemmis และ McTaggart (ประวิต เอราวรณ. 2545 : 15-16 ; อ้างอิงมาจาก Kemmis and McTaggart : 1998) ได้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยปฏิบัติการว่า

Stephen Kemmis และ McTaggart ได้นำแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการเพิ่มพัฒนาการจัดการศึกษาของออสเตรเลียเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีจุดสนใจร่วมกัน (Thematic Concern) นำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งนี้เป็นปัญหาซึ่งเป็นการปฏิบัติงานที่มีโครงสร้างและแนวทาง การวางแผนต้องมีความยืดหยุ่นและต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้
2. การปฏิบัติตามแผน เป็นการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ อย่างละเอียดรอบคอบและมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์
3. การสังเกตผลการปฏิบัติเป็นการบันทึกข้อมูล หลักฐาน หรือร่องรอยต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ เกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติโดยอาจใช้วิธีการจัดแบบต่างๆ เข้ามาช่วย ซึ่งข้อมูลจากการสังเกตนี้จะนำไปสู่การสะท้อนและปรับปรุงการปฏิบัติอย่างเข้าใจและถูกทิศทาง การสะท้อนผลผลการปฏิบัติเป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติจากบันทึกที่ได้ จากการสังเกตว่าได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา หรือข้อขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนในวงจรต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อนุรักษ์ อุปพงษ์ (2540) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนที่มีต่อการปฏิรูปการศึกษา ในจังหวัดสกลนคร พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านตั้งกรรมการโรงเรียน การประเมินความต้องการในการพัฒนาโรงเรียน การสร้างแผนปรับปรุงโรงเรียน การปฏิบัติตามแผนให้เกิดผลจริง การรายงานความก้าวหน้าต่อประชาชน การประเมินและปรับปรุงให้เป็นแผนต่อเนื่องโดยเห็นด้วยอยู่ในรับ “มาก” ความคิดเห็นของผู้บริหารทั้ง 3 กลุ่ม ไม่แตกต่างกัน ควรกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางให้ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นให้มากที่สุด รัฐบาลควรจัดสรรทรัพยากรการบริหารให้เพียงพอ และควรกำหนดมาตรการ ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

นัฐพงษ์ อ่อนโคกสูง (2540) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารงานด้านอาคารสถานที่และบุคลากรในโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า การดำเนินงานด้านอาคารสถานที่และบุคลากรของโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “ดีมาก”

ศรีชาติ อ่อนโคกสูง (2540) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการปฏิรูปงานตามโครงการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การดำเนินงานตามโครงการปฏิรูปการศึกษาอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษาและด้าน

ปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง แต่ปัญหาและอุปสรรคที่พบบ่อย คือ ด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ส่วนบริเวณและอาคารสถานที่อยู่ในระดับน้อย หัวหน้าการประถมศึกษาศึกษานิเทศก์อำเภอ และผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่าโครงการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องต่างๆ มีความเหมาะสม ช่วยพัฒนาการศึกษา ก่อให้เกิดความร่วมมือจากชุมชนอยู่ในระดับมาก

บุญหนัก นันทกุล (2540) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดอุดรธานี พบว่า โรงเรียนได้ดำเนินการตามแนวปฏิรูปการศึกษาอยู่ในระดับ “ปานกลาง” มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม มีปัญหาในด้านการงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ และด้านอาคารสถานที่

ประเสริฐ ศรีอุทธา (2541) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก 3 ด้านตามลำดับ คือ ด้านความสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ด้านกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม ด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ส่วนปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ในระดับปานกลางตามลำดับดังนี้คือ ด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา และด้านบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

วิหาร ใจเสรี (2541) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาสถานศึกษาตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสกลนคร พบว่า การดำเนินงานและปัญหาการพัฒนาสถานศึกษาตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ทุกด้าน ส่วนข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานพัฒนาสถานศึกษา ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษาอยู่ในระดับ “มากที่สุด” คือ ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน นอกจากนั้นอยู่ในระดับ “มาก”

ปรีชา มาละวรรณโณ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนด้านวิชาการ อยู่ในระดับพอใช้ ด้านสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการมีการจัดอยู่ในระดับพอใจ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง และมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

กล่าวโดยสรุป การบริหารและการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษารวมทั้งบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเกิดบรรยากาศการเรียนรู้ เป็นเรื่องที่บุคลากรในโรงเรียน ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักการภารโรง นักเรียนและชุมชนต้องตระหนัก เห็นคุณค่า และร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความเหมาะสมของหน่วยงานที่มีขีดจำกัดในการปฏิบัติงานระดับใด และขึ้นอยู่กับปัจจัยองค์ประกอบอื่นๆ รวมทั้งความสามารถในการบริหารจัดการของหน่วยงาน